הקנאי

הרבי מסאטמר – רבי יואל טייטלבוים

מנחם קרן־קרַז

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

המערכת המדעית
פרופ׳ עמנואל אטקס – יו״ר, פרופ׳ גור אלרואי, פרופ׳ אלישבע באומגרטן,
פרופ׳ ירון הראל, פרופ׳ מוטי זלקין, מר יחזקאל חובב, פרופ׳ יעקב שביט

עורך ראשי: יחזקאל חובב
עריכה לשונית: רעות יששכר־טרכטמן
מנהלת ההוצאה לאור: חיה פז כהן
הפקה והבאה לדפוס: נעה גרינולד־עסיס

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט
הקתדרה לחקר תולדות הרבנות באירופה בדורות האחרונים על שם יקותיאל וחנה קליין,
אוניברסיטת בר אילן
האיגוד העולמי למדעי היהדות
הקתדרה למדעי היהדות על שם סר אייזיק וולפסון, אוניברסיטת תל אביב
המיזם למורשת הרב משה באב״ד רב העיר לבוב, קרוב משפחה של הרבי מסאטמר

מסת״ב 978-965-227-367-3
מספר קטלוגי 185-695
© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, תש״ף
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועימוד: רונית גלעד
לוחות והדפסה: דפוס פרינטיב
ירושלים

תוכן העניינים

פתח דבר 13

הקדמה 19
א. ביוגרפיה, ביוגרפיה אקדמית וביוגרפיה חסידית 19
מ'ביוגרפיה ספרותית' ל'ביוגרפיה אקדמית' 19
הביוגרפיה האקדמית ומגבלותיה 20
בעיות היסוד של הביוגרפיה החסידית 22
הביוגרפיה החסידית וקהל היעד החרדי 25
ב. שיטות המחקר והכתיבה של ביוגרפיה זו 26
ג. ר' יואל: האיש ושיטתו 28
ד. בנימה אישית 29
ה. שלמי תודה 31

לוח האירועים 34

פרק ראשון: מילדות לבגרות 39
א. רקע היסטורי ותולדות המשפחה 39
מייסדי השושלת: ר' משה טייטלבוים ובנו 39
הלמדן והבדלן: ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים 41
תור הזהב: יהדות הונגריה בסוף המאה התשע עשרה 42
הלשכה המרכזית: ניצני הפוליטיקה של האורתודוקסיה 46
ב. המשפחה הגרעינית 48
בכוח הזרוע והאמונה: ר' חנניה יום־טוב ליפא טייטלבוים 48
בצל האב והאח: בן הזקונים יואל'יש 51
קדושים מרחם: חינוך הילדים 52
השנה המכוננת: סמיכה לרבנות, נישואים ופטירת האב 54
ג. החיים בסאטמר לאחר הנישואים (1906–1911) 56

בעיר זרה: התיישבותו של ר' יואל בסאטמר 56
תמורות ומִפנים: יהודי טרנסילבניה בראשית המאה העשרים 57
להשפיל כבוד התורה: הכניסה לזירה הציבורית 59
ד. ראשית תקופת הרבנות באורשיבה (1911–1914) 61
בא להבעיר את המחלוקת: בחירת ר' יואל לרבנות 61
השטן מרקד ביניהם: השנים הראשונות באורשיבה 65

פרק שני: הכניסה לקלחת הפוליטית של האורתודוקסיה 69
א. מלחמת העולם הראשונה ותוצאותיה 69
מה שהיה איננו עוד: יהודי צפון־מזרח הונגריה לאחר המלחמה 69
חדש מפני ישן תוציאו: הציבור החרדי בטרנסילבניה
ובקרפטורוס 73
איסור חמור להתחבר לציונים: ראשית הפעילות הציבורית 74
היות כי אני נבוך: ניסיונות כושלים במינוי לרבנות הקהילה 76
הכת הידוע: פרשת הרבנות בקהילה החסידית בקלוז' 77
ב. בחזרה לאורשיבה (1922–1926) 79
אגודות אגודות: הפוליטיקה של האורתודוקסיה בקרפטורוס 79
כת הסטטוס קוו: הפוליטיקה הפנים־אורתודוקסית 82
לבל תפלו ברשת: הפוליטיקה הארצית של יהודי קרפטורוס 84
זנב לאריות: מעמדו הציבורי של ר' יואל בקרפטורוס 87
ג. השנים הראשונות ברבנות העיירה קרולי (1926–1929) 89
בבוקסרים ובמקלות: בחירתו של ר' יואל לרבנות 89
הקהילה שהכזיבה: מות האח והחמצת כס הרבנות בסיגט 91
וכל המשנה ידו על התחתונה: השנים הראשונות בקרולי 93
לחשוב בגדול: בדרך להנהגת האורתודוקסיה בטרנסילבניה 95

פרק שלישי: תחילת המערכה על רבנות סאטמר 99
א. השנים הראשונות (1927–1928) 99
בין חסידים למתנגדיהם: הרקע למערכה 99
ראש לגוף שאינו מתאים: אישור המועמדות לרבנות סאטמר 100
בכוח הזרוע: הסיבוב הראשון בבחירות לרבנות 103
אלוף וראש יהיה לנו: הסיבוב השני בבחירות לרבנות 104

ב. המשך המאבק (1928–1930) 106
דמעות העשוקים: פנייה לבוררות 106
העיר סאטמר צהלה ושמחה: אישור המינוי לרבנות 109
אין לנו דרך אחר רק להפרד מהם: הקהילה הנפרדת 110

פרק רביעי: התרחבות הפעילות הציבורית 113
א. אומנות הלהטוטנות הפוליטית 113
ידו בכול: ר' יואל והפוליטיקה הפנים־אורתודוקסית 113
בכל הדרכים: מסעות הקידום העצמי של ר' יואל 119
במידה גדושה ביותר: הכשלת 'חברת תומכי ישיבות' 120
ב. בדרך להנהגת האורתודוקסיה בטרנסילבניה 123
כיצד מרקדין: חתונות חסידיות ככלי פוליטי 123
בין קנאים למתונים: ועידת דֶש (1932) 126
הרמת ארצנו הקדושה: התיישבות החרדים בארץ ישראל 128
ג. המאבק על הרבנות בירושלים ובחוסט 129
דרוש יורש: רבנות העדה החרדית בירושלים 129
חכם בא לעיר: הביקור בירושלים (1932) 132
אשאר קרח מכאן ומכאן: מאבקי הכוח בעדה החרדית 134
המשבר שאינו נגמר: התחדשות המערכה בסאטמר 137
ניצחון בטעם מר: המאבק על רבנות חוסט 138

פרק חמישי: תקופת סאטמר 141
א. כס הרבנות ומאבקי הירושה 141
נקודת מפנה: אישור המינוי לרבנות סאטמר 141
בשפל המדרגה: מאבקי הירושה ברבנות קרולי 143
הבוחש בקדרה: המאבק על כס הרבנות בעיר חוסט 146
ב. השנים הראשונות בסאטמר (1934–1936) 148
חיזוק חומות הדת: השנים הראשונות כרב העיר הגדולה 148
הקפדן מלמד: בראש ישיבת סאטמר 150
הגירוש מבית הכנסת: המשך ההתנגדות לר' יואל 151
היה לא תהיה: המאבק על ההגמוניה החסידית 153
האישה השנייה והאם החורגת: נישואיו לאלטא פייגא 154

ג. בשדה הפעילות הציבורית (1936–1939) 156
לחיצת יד למלך: התייצבות מעמדו הציבורי 156
כיבוש הפסגה: אל הנהגת הלשכה המרכזית בטרנסילבניה 158

פרק שישי: תקופת השואה 163
א. טרום שואה: תחת השלטון הרומני (1937–1940) 163
רקע היסטורי: התגברות האנטישמיות והחקיקה האנטי יהודית 163
שב ואל תעשה: תגובתה המהססת של האורתודוקסיה 164
אין בכוחנו לפעול מאומה: פעילותו הציבורית של ר' יואל 165
ב. חזרת השלטון ההונגרי (1940–1943) 168
השנה הראשונה: אכזבת הציבור היהודי 168
בשולי מעגל המשפיעים: הלשכה האורתודוקסית המאוחדת 171
מרע לחמוּר: פעילות הסיוע וההצלה בהונגריה 172
אינני מתערב בדבר: תקופת ההפוגה (1942–1943) 173
נאומים וגיוס כספים: חלקו של ר' יואל בפעילות ההצלה 175
ג. בצל הידיעות על השמדת יהדות אירופה (1943–1944) 176
לא יסור ממנה: הסירוב לשתף פעולה עם הציונים 176
כת האגודה: הפוליטיקה החרדית בעת משבר 177
שבענייני הצלה נדע אל מי לפנות: התגברות פעילות ההצלה 179
ד. הצלתו של ר' יואל ובריחת הרבנים 182
מפילים ליבם של ישראל: הרבנים הבורחים 182
הסתר פנים: הבריחה הכושלת 185
הדילמה האידאולוגית ופתרונה: רכבת ההצלה של קסטנר 187
מחנה המיוחסים: 'הקבוצה ההונגרית' בברגן־בלזן 189

פרק שביעי: מחורבן לחיים חדשים 193
א. החיים בשווייץ 193
מאפלה לאורה: קבלת הפנים בשווייץ 193
קנאות מופרזת: כישלון פעולות ההצלה 194
לאן ממשיכים: התלבטות בטרם עזיבה 195
מתנגדים מימין ומשמאל: אמריקה או ארץ ישראל 198
ב. ניסיון ההתיישבות הכושל בירושלים 200

מרבין מחלוקת בעולם: השבועות הראשונים בירושלים 200
עת לעשות: מוסדות תורה ומפעלי תעשייה 202
הגם שרבים ביקשוני: דחייתם של רבני ירושלים 203
מחיר הגאווה: התרחקות העדה החרדית ונטורי קרתא 205
בריחה בהיחבא: כישלון ההתיישבות בארץ ישראל 207

פרק שמיני: התיישבותו של ר' יואל בארצות הברית 210
א. החודשים הראשונים ברחוב האמריקני 210
לא הרי מדינה זו כמדינות שיצאנו משם: הרושם הראשוני 210
הרבנים הגדולים משועבדים: האורתודוקסיה באמריקה 211
התזוזה לימין: המהפכה באורתודוקסיה האמריקנית 213
ב. הקמת הקהילה ומוסדותיה 214
באמריקא פשתה המספחת: ההחלטה להשתקע באמריקה 214
מק"ק אירופאית ל־Congregation אמריקנית: קהילת יטב לב 215
ג. מערכת החינוך 218
חנוך לנער: תלמודי התורה והישיבות הקטנות 218
בית רחל: בתי הספר לבנות 221
מנהג אמריקה: מחנות הקיץ 222
דור העתיד: ישיבת תורה ויראה 223
ד. השפעתו של ר' יואל חוצה גבולות 224
נשיא העדה: הביקור בישראל בשנת 1952 224
ימה וקדמה: שלוחות החצר בישראל ובעולם 225
ה. המאבק בציונות ובמדינת ישראל 227
נעשיתי ללעג ולקלס: אנטי ציונות כסימן מסחרי 227
ברוך מתיר איסורים: הקמת 'התאחדות הרבנים' 229
יריבים שקולים: הביקור בישראל בשנת 1955 231
בריכת המריבה: חציית הקווים האדומים 233
גבולות המחאה: הביקור בשנת 1959 235

פרק תשיעי: התבססותה של חסידות סאטמר 237
א. ממהפכה לחברה ממוסדת 237
והיה העקוב למישור: סוף המהפכה 237

משטעטל לאימפריה: התרחבות הקהילה ומוסדותיה 238
הלירה הטמאה והדולר הטהור: היחס לעולם החומרי 240
ויואל משה: גיבוש האידאולוגיה 241
ב. שנות השישים והשבעים 243
מחיל אל חיל: התעצמותה של מערכת החינוך 243
צינורות השפע: הדאגה לפרנסת החסידים 244
ג. קנאות דתית ואנטי ציונית 246
בליווי פרשי המשטרה: הביקור האחרון בישראל 246
מחאות ותפילות: סוף שנות השישים 247
המה הגורמים את המלחמות: מלחמת ששת הימים 250
ד. העשור האחרון 250
ארון הקודש הפתוח: האירוע המוחי ותוצאותיו 250
יהודים מציירים צלבי קרס: ההפגנות יוצאות משליטה 252
ה. אקורד הסיום 254
בלבול המוחות: התרחבות הפוליטיקה החסידית 254
החלום שהתגשם: הקמתה של קריית יואל 255
ניצחו אראלים: פטירתו של צדיק 260
במבחן הזמן: חסידות סאטמר מאז ועד עתה 261

סוף דבר 263
אמונה, כריזמה ותאוות שררה: דמות רבת־פנים 263
צירוף מקרים או סיעתא דשמיא: סוד ההצלחה 266
ללמד על הכלל יצא: מילות סיכום 270

הערות 273

רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים 333

מפתחות 357
א. אישים 357
ב. מקומות 363
ג. נושאים, מוסדות וכותרים 366

פתח דבר

סוף חודש אלול תש"ו (1946). אני מדמיין אותו עומד לבדו על ירכתי סיפון האונייה שזה עתה ניתקה מן הרציף והחלה להפליג מערבה. עיניו מביטות לאחור אל הר הכרמל ואל אורותיה המתרחקים והולכים של ארץ ישראל. הרוח המתערבלת פורעת את זקנו הדליל ומתיזה רסיסי מים מלוחים אל עיניו הדומעות, אך ארשת פניו הקפואה אינה מסגירה את הסערה המתרחשת בליבו פנימה.

נפשו שקועה בחשבון נפש נוקב: רק לפני כמה שנים – מהרהר הוא בינו לבין עצמו – הייתי הרבי מסאטמר, הרבי בה"א הידיעה. הכול חיכו למוצא פי, בין בשל הכבוד שרחשו לי ובין מפני שחששו מפניי. כנגד כל הסיכויים, אף שלא נועדתי לכך ובזכות סיעתא דשמיא, הצלחתי להפוך לרב של העיר הגדולה סאטמר, למנהיגה הבלתי מעורער של השושלת החסידית שסב־סבי ייסד בהונגריה כבר לפני יותר ממאה שנים ולראש אחת הישיבות הגדולות והחשובות בטרנסילבניה. רבנים מכל העולם הפנו אליי שאלות הלכתיות, ופרנסים וראשי קהילות לא נקטו שום צעד מבלי שיתייעצו איתי ויקבלו את ברכתי. רק לפני כמה שנים מוניתי לשמש אחד מראשי 'הלשכה האורתודוקסית', הארגון החרדי המשפיע ביותר ברומניה, ובשל הסטנדרטים הדתיים המחמירים שלאורם הנהגתי אותו, מדדו את עצמם כל שאר הארגונים החרדיים במזרח אירופה בהשוואה אליו.

והנה, בעוונותינו הרבים, וביותר בשל חטאיהם של הציונים הארורים, נגזר על עם ישראל החורבן שהחריב את כל יהדות אירופה. ואנוכי, הגם שניצלתי בעור שיניי, איבדתי את כל היקר לי. את כבודי, את מעמדי, את ממוני, את קהילתי ואת מרבית בני משפחתי. רגליי עומדות על סיפון האונייה המפליגה לאמריקה, המדינה שכל יהודי טהור המגיע אליה נגזר עליו כי ייטמא בזוהמתה הרוחנית. בעוד כמה ימים יחגגו יהודים בכל העולם את ראש השנה. אני, לעומתם, אהיה כאן, לבדי על האונייה, נמלט כפושע מנושיי וממבקשי רעתי. איזו מין שמחת חג זו תהיה? לראשונה בחיי לא אהיה מוקף בחסידיי, לא אחוש את התעלות הנשמה בזמן התפילה, לא אוכל לטבול כהלכה לפני תקיעת השופר וספק אם יהיה כאן בכלל מניין של יהודים שומרי שבת שיקראו בתורה. אוי, כמה אזדהה עם הפסוקים מתוך

הפטרת היום הקדוש: 'ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם'. וכמה אתפלל שיקוים בי גם המשך המקרא: 'מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחִלם'.

♦

איש אינו יודע מה באמת עבר במוחו של ר' יואל כאשר עמד על סיפון אותה אונייה בעצם ימי הסליחות, אבל אין ספק כי חייו עד לאותה נקודה היו סוערים, מפתיעים ומלאי תהפוכות. עוד כנער הוא העריץ את אביו שהיה רב קהילה, ראש ישיבה ואדמו"ר חסידי רב כוח והשפעה. אולם כבר אז הובהר לו כי את מעמדו ואת תפקידיו של ראש המשפחה יירש דווקא אחיו הבכור, ואילו לו עצמו נותר להתנחם רק באהבתה של אימו. חייו האישיים היו שזורים טרגדיות. למגינת ליבו לא הצליחה אשתו ללדת לו בן זכר, ושלוש בנותיו נפטרו עליו עוד בחייו, אף הן מבלי שהותירו לו זרע של קיימא. אשתו הראשונה מתה אף היא בגיל צעיר, והשנייה, שממנה קיווה להיבנות, לא העניקה לו אף לא צאצא אחד.

נפשו השסועה בין שאיפתו להוכיח את כישוריו ואת גדולתו התורנית מחד גיסא, ובין האכזבות הרבות שזימנה לו המציאות מאידך גיסא, הצמיחה לו מעטה מסוקס שהקהה את רגישותו לתחושותיו של האחר. את מאבקיו ניהל בערמומיות ובתקיפות וללא התחשבות בדעת הקהל, שתמיד פעלה נגדו, או בתחושותיהם של מתנגדיו, שאת כבודם רמס בראש חוצות. כך, בצעדים כבדים וגסים, פילס את דרכו במעלה ההנהגה של החברה החרדית בסביבה שבה חי. מרבית היהודים התנערו מקנאותו המופרזת וגינו את דרך התנהלותו הכוחנית. אולם עבור קבוצה קטנה של מעריצים מסורים התווה ר' יואל את הדרך הנכונה האחת והיחידה להתמודד עם האתגרים שהציבו החיים המודרניים בפני היהדות המסורתית והשמרנית. נחישותו הבלתי מתפשרת, כישוריו האישיים יוצאי הדופן ומסירותם חסרת הגבולות של חסידיו, הצעידו אותו במשך השנים מפסגה אחת למשנתה. ערב פרוץ השואה כבר השיג ר' יואל את כל המטרות ששם לעצמו וכיהן בכל התפקידים שאותם מילאו בעבר כל אבות אבותיו.

כישוריו האינטלקטואליים והישגיו הרבים לא הצילו אותו מפני שגיאות וטעויות, ולא היו ימים שבהם ניכר הדבר יותר מאשר בתקופת השואה. שורה של החלטות שנויות במחלוקת הובילו אותו בסופו של דבר להציל את חייו, אבל בה בעת לאבד את כל נכסיו הגשמיים ואת מעמדו הציבורי. מרבית חסידיו עלו בעשן

המשרפות השמיימה, והמעטים שניצלו לא שכחו לו את בריחתו ואת האיסור שהטיל עליהם להגר למדינות אחרות ולהציל את נפשם. ובהמשך ישיר לכך, גם כשל ניסיון התיישבותו בארץ ישראל לאחר השואה. בעקבות כישלון זה עשה את דרכו לארצות הברית בניסיון נואש לגייס כספים ולהציל את מוסדותיו הקורסים.

על אף כל הישגיו של ר' יואל לפני השואה, אילו טבעה האונייה שהובילה אותו אל העולם החדש, איש לא היה זוכר את שמו, בדיוק כשם שנשכחו שמותיהם וקורותיהם של מאות הרבנים והאדמו"רים שנספו בחורבנה של יהדות אירופה.

אולם האונייה, כדרכן של מרבית האוניות, הגיעה ליעדה בשלום.

בן שישים שנה לערך היה ר' יואל כשהגיע לאמריקה. חסר פרוטה, בלא חסידים שהמתינו לו, בלי שדיבר את השפה האנגלית, ובצרורו רק אותה השקפת עולם שמרנית ואנטי ציונית שאחרי השואה כבר אבד עליה הכלח. האם יקבל האל את התפילה שנשא על האונייה? האם יוכל, כאותו עוף החול, לקום מן האפר ולהציל את מוסדותיו? האם יצליח, כמו מיטב חלוציה של ארץ ישראל, להכות שורש באדמת הטרשים העקרה של יהדות אמריקה? האם יזכה ר' יואל להצמיח חצר חסידית פורחת ומשגשגת גם במדבר השממה של יהדות זו? האם יעלה בידו לחזור ולהיות שוב הרבי מסאטמר – הרבי בה"א הידיעה?

♦

אני מזמין את הקורא להצטרף למסע בעקבות חייו של ר' יואל, מסע שיוביל אותו אל נפתולי מכמניה וסודותיה של החברה החרדית־קיצונית שהתפתחה בהונגריה ולאחר מכן במדינות נוספות. גיבורי המסע בן מאתיים השנה, שראשיתו בתחילת המאה התשע עשרה וסופו בתחילת המאה העשרים ואחת, הם כולם רבנים נשואי פנים. אולם ספר זה אינו עוסק ברעיונות תאולוגיים או בסיפורי צדיקים. נהפוך הוא: העלילה מציגה דווקא את דמותם האנושית של הרבנים כבני אדם בעלי חולשות, שאיפות, תאוות ואכזבות. אף שבמוקד העלילה ניצבת דמותו של ר' יואל, הגיבורה האמיתית של מסענו ההיסטורי היא הקנאות הדתית.

קנאות היא היפוכה של דמוקרטיה. קנאות משמעה האמונה כי האמת, תהא אשר תהא, מצויה בידו של הקומץ ולא בידו של ההמון. וכדי להגשים את חזון האמת, כך סוברים הקנאים, על המעטים להפעיל את כל האמצעים העומדים לרשותם, בלי להתחשב בדעת הקהל או בערכים החברתיים המקובלים. אמצעים אלו משמעם לא רק הפרה של חוקים ומוסכמות שגזרו על עצמם בני האדם אלא, לעיתים, גם

התעלמות ממצוותיה המפורשות של התורה הקדושה עצמה, בבחינת 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'. כל שנות חייו פעל ר' יואל, בתמיכתם הבלתי מסויגת של חסידיו הנאמנים, לשם הגשמת חזונו. הדרך הקנאית שנקט יישמה פעמים רבות, הלכה למעשה, עקרונות אלו.

יש שבמהלך קריאת הספר יטה הקורא האמון על ערכי ההגינות החברתית, ועל תפיסת העולם הדמוקרטית המכבדת את האדם באשר הוא ואת השקפותיו השונות, לשפוט את ר' יואל כנצלן, אופורטוניסט וחסר יושרה פנימית. אולם עליו לזכור תמיד כי יש גם זווית נוספת לבחון דרכה את הדברים. זו נקודת מבט הרואה את העולם דרך עיניהם של ר' יואל ושל חסידיו ואשר לפיה הוא היה איש עקרונות נאמן לדרכו שפעל ככל יכולתו להגשמת החזון שבו האמין.

לאחרונה פרסם פרופ' קימי קפלן ביוגרפיה מקיפה העוסקת בדמותו של קנאי אחר – ר' עמרם בלוי – מנהיגם של נטורי קרתא. גם ר' יואל וגם ר' עמרם נודעו כקנאים וכמתנגדים חריפים למודרנה ולציונות ושניהם פנו לאותו קהל יעד, פעלו באותה תקופה ונפטרו בשנות השבעים של המאה העשרים. ואולם שלא כמו ר' עמרם, שהשפיע לכל היותר על כמה מאות אנשים, הצליח ר' יואל לחדור אל ליבותיהם של עשרות ואולי אף מאות אלפי מעריצים. את הסיבה לפער זה יש לתלות באופייה השונה של הקנאות שאימצו שני האישים: ר' עמרם דגל בקנאות 'טהורה' ונקייה מפוליטיקה ומשיקולים זרים, ואילו ר' יואל אימץ דגם של קנאות שבה המטרה, כלומר השגת ההשפעה המרבית, מקדשת את האמצעים. קנאות מסוג זה, שאותה קיבל מאבות אבותיו, התעלמה משיקולים טהרניים והתמקדה בהשגת תוצאות של ממש במאבק בעולם עוין ומשתנה.

בתקופה בת פחות ממאה שנות חייו של ר' יואל ראתה היהדות המסורתית האשכנזית שבסיסה במזרח אירופה מספר רב יותר של משברים חברתיים, תרבותיים ואידאולוגיים משידעה במהלך מאות השנים שקדמו לה: משבר ההשכלה של סוף המאה התשע עשרה שלווה במגמה הולכת ומתגברת של התרחקות מן הדת עד כדי חילון; גלי ההגירה הגדולים של יהודים לאמריקה במפנה המאה העשרים; התפשטותה של האידאולוגיה הסוציאליסטית שסחפה איתה יהודים רבים; אתגר הציונות והלאומיות היהודית; החורבן הפיזי והרוחני הגדול שהותירה אחריה מלחמת העולם הראשונה; האנטישמיות הגוברת בתקופה שבין המלחמות ששיאה בשואה ובהשמדת מרכז התורה של יהדות מזרח אירופה; הקמתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית־חילונית; התרחקותם של מיליוני היהודים שהתגוררו באמריקה ובברית המועצות מן המסורת היהודית המזרח־אירופית; והתחזקותן

של הטכנולוגיה והתקשורת שהחדירו את הערכים המודרניים אל לב החברה המסורתית.

מאז התעוררה בו הכרתו העצמית, האמין ר' יואל כי עליו, ועליו בלבד, מוטלת החובה לשמר את מה שלדידו הייתה המסורת היהודית האמיתית. מסורת זו, כשמה, נמסרה לו כפיקדון מאבות אבותיו. אלמלא קנאותו, ואילו לא היה משתמש בכל האפשרויות והאמצעים שנקרו לפניו, כך האמין, הייתה מסורת זו יורדת לטמיון ונמחית מעל פני האדמה. דבקותו באמונה זו היא שהעניקה לו את הנחישות לפעול כפי שפעל באירופה לפני השואה. היא גם זו שהניעה אותו לפעול באופן שגם המתנגדים לתפיסתו האנטי מודרנית והאנטי ציונית לא היו יכולים שלא להתרשם מתרומתו הרבה לשיקום היהדות החרדית, ובמיוחד החסידית, באמריקה לאחר השואה.

כאשר בוחנים בנפרד כל אחת מעשרות, ואולי מאות, הפרשיות שהיה מעורב בהן – שרק קצתן תוצגנה להלן, ואף זאת בקצרה – קשה שלא להתרשם מן הדרך המניפולטיבית, הכוחנית והלא הוגנת שבה נהג ר' יואל. ואולם את הישגיו, וכן את כישלונותיו, אפשר למדוד רק כאשר בוחנים את התמונה במלואה ורק אם מאמצים את נקודת הראות שלו ושל חסידיו. רק כך אפשר להתרשם מנחישותו הבלתי נלאית להשיג את עמדות הכוח שנשללו ממנו בגיל צעיר. רק כך אפשר להבין את הטעויות שעשה ואת הכישלונות שנחל לאורך הדרך ובפרט את ליקוי המאורות שאחז בו בתקופת השואה. ורק כך אפשר להבין את הישגיו יוצאי הדופן בשיקום החצר החסידית ההונגרית והקנאית דווקא באמריקה הדמוקרטית והליברלית, הישגים שמומחים מתקשים להסביר עד עצם היום הזה.

רק התוודעות אל הרקע ההיסטורי והמשפחתי של ר' יואל ושל הסביבה הדתית שבה נולד ופעל בראשית חייו, ורק היכרות טובה עם השקפת העולם החברתית־דתית שאותה אימץ ושכלל, מאפשרות להבין מדוע כאשר הלך ר' יואל לעולמו בשיבה טובה בשנת 1979 הטריחו עצמם יותר ממאה אלף איש להלווייתו אף שהתקיימה הרחק מכל מקום יישוב יהודי גדול. רק כך אפשר להבין מדוע כל עיתוניה החשובים של אמריקה ציינו את המאורע ובכך הצטרפו לעשרות עיתונים ישראליים ויהודיים ברחבי העולם. רק כך אפשר להבין כיצד גם היום, בשנת 2020, ארבעים שנים לאחר פטירתו, חסידות סאטמר עודנה החצר החסידית הגדולה, העשירה והמשפיעה ביותר בעולם היהודי.

The Zealot

The Satmar Rebbe – Rabbi Yoel Teitelbaum

Menachem Keren-Kratz

The Zalman Shazar Center
Jerusalem

Editorial Board
Prof. Immanuel Etkes (chair), Prof. Elisheva Baumgarten, Prof. Gur Alroey,
Prof. Yaron Harel, Mr. Yehezkel Hovav, Prof. Yaacov Shavit, Prof. Motti Zalkin

Editor in chief: Yehezkel Hovav
Hebrew editing: Reut Issachar-Trachtman
Director of publications: Haya Paz Cohen
Production editor: Noa Greenwald-Assis

The publication of this book was made possible by grants from

The Ministry of Culture and Sport

The Carl and Helen Klein Chair for the History of the Rabbinate in Europe during the Modern Period, Bar-Ilan University

World Union of Jewish Studies

Sir Isaac Wolfson Chair of Jewish Studies, Tel Aviv University

Rabbi of Lvov Moshe Babad Legacy Project, relative of the Satmer Rabbi

ISBN 978-965-227-367-3
Catalogue No. 185-695
© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem
Printed in Israel, 2020
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording or any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Typesetting: Ronit Gilad
Printing: 'Printiv' Press, Jerusalem

Contents

Preface 13

Introduction

A. Biography, "Academic Biography", and "Hasidic Biography" 19
B. Methodology 26
C. Rabbi Yoel: The Man and His Teachings 28
D. A Personal Note 29
E. Acknowledgments 31

Timeline 34

Chapter One: From Birth to Adulthood

A. The Teitelbaum Hasidic Dynasty 39
B. From Childhood to the Bridal Canopy 48
C. Life in Satmar after Marriage (1906–1911) 56
D. First Years in Orshiva (1911–1914) 61

Chapter Two: Stepping into the Political Fray of Jewish Orthodoxy

A. World War I and Its Aftermath 69
B. Back to Orshiva (1922–1926) 79
C. First Years in Kroly (1926–1929) 89

Chapter Three: The Battle over Satmar's Rabbinate

A. The Early Years (1927–1928) 99
B. The Struggle Continues (1929–1930) 106

Chapter Four: Expansion of Public Activities

A. Political Craftsmanship 113
B. En Route to Lead Transylvania's Orthodoxy 123
C. The Struggle over the Rabbinate in Jerusalem and Chust 129

Chapter Five: In Satmar

A. The Battles over Rabbinate Posts 141
B. First Years in Satmar (1934–1936) 148
C. Public Activities (1936–1939) 156

Chapter Six: The Holocaust Years

A. In Romania Before the Holocaust (1937–1940) 163
B. The Hungarian Occupation (1940–1943) 168
C. News of European Jewry's Extermination 176
D. Saving Rabbi Yoel and the Escape of the Rabbis 182

Chapter Seven: From Disaster to Salvation

A. Free in Switzerland 193
B. The Failed Attempt to Settle in Jerusalem 200

Chapter Eight: In the United States

A. First Months in America 210
B. Establishing Satmar's Community 214
C. Satmar's Education System 218
D. Satmar Goes Global 224
E. The Anti-Zionist, Anti-Israel Campaign 227

Chapter Nine: Satmar Grows Stronger

A. From a Revolutionary Society to an Established One 237
B. The Sixties and the Seventies 243
C. Anti-Zionism and Religious Zealotry 246
D. The Last Decade 250
E. Rabbi Yoel's Final Days 254

Epilogue
Faith, Charisma, and the Quest for Power 263
The Secrets of the Satmar Rebbe's Success 266
Conclusions 270

Endnotes 273

Bibliography 333

Index 357